

Колонюк С. М.,
аспірант кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *TRAVEL (JOURNEY)* В АНГЛІЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) та *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) в англійській лінгвокультурі. Автором розвідки обрано для розгляду вербальну презентацію зазначеного концепту в пареміях, що містяться в словнику «English proverbs explained» (укр. «Пояснення англійських паремій»), авторами якого є Рональд Ріду та Кліффорд Вітнінг. Інтерпретація паремій укладачами словника як носіями англійської лінгвокультури вплинула на розуміння безпосередньо семантики і прагматики самих паремій, відбитих у них особливостей вербальної презентації смислів концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) та *WAY* (укр. *ШЛЯХ*). З'ясовано, що до основного смислу аналізованого етнокультурного концепту – ‘переміщення в просторі і часі’ – додаються додаткові смисли, що нашаровуються на основний: ‘подорож / подорожувати наодинці’ та ‘швидко переміщатися’. Специфічною рисою подорожі в носіїв англійської лінгвокультури є бажання всамітнюватись під час тривалої та цілеспрямованої поїздки, що не характерно для українського світобачення подорожі. Вербалізація смислів концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) найчастіше відбувається через використання однойменних лексем *travel* (укр. *подорож / подорожувати*) у самій паремії або в тлумаченні виразу укладачами зазначеного словника. У семантично пов'язаних субконцептах *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) та *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) зафіксовано смисл ‘безпечна дорога / подорож’. Установлено асоціативну кореляцію концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) та *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) з розумінням подорожувальника як гостя. Виявлено однакове сприйняття гостинності в англійській та українській лінгвокультурах, що має онтологічне та аксіологічне підґрунтя.

Ключові слова: етнокультуриний концепт, концепт *ПОДОРОЖ*, паремія, субконцепт *ШЛЯХ*, субконцепт *ДОРОГА*, лінгвокультура, семантика, прагматика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Вербальна презентація етнокультурного концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) у пареміологічному фонді носіїв англійської мови має онтологічне та аксіологічне значення для розуміння зазначеного концепту не лише носіями англійської мови, а й передусім специфіки англійської лінгвокультури загалом. Вивчення паремій, що розкривають колективне ставлення до подорожі та подорожувальників певного етнічного колективу, дає змогу усвідомити особливості формування відповідного концепту на рівні мовної ментальності та лінгвокультури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема вивчення

вербалізації концептів не є новою в лінгвістиці, але, незважаючи на велику кількість наукових напрацювань у цій площині, залишаються ще питання, що недостатньо висвітлені. У розвідках мовознавців з лінгвокультурології та етнолінгвістики, зокрема, Ірини Голубовської [1], Віталія Жайворонка [2], Анатолія Загнітка [3], Тетяни Космеди [4], Тетяни Радзієвської [5], Олени Селіванової [6] та інших відомих науковців ґрунтовно окреслено основні поняття та методи дослідження, надано приклади аналізу матеріалу з паремійного фонду української лінгвокультури, що дає змогу вивчати національну паремійну картину світу іншого етносу. Розглянувши базові поняття лінгвокультурології [7], поняття концепту в етнолінгвокультурологічній парадигмі [8], статус паремії [9], було виокремлено лакуну щодо дослідження вербалізації концепту *TRAVEL (JOURNEY)* та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) і *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) на матеріалі паремій, відображених у конкретній англомовній збірці паремій, що до цього часу не була матеріалом розгляду мовознавців, тому на цьому зосередимо свою увагу в цій статті.

Формування мети статті. Мета статті полягає в розгляді своєрідності презентації концепту *TRAVEL (JOURNEY)* та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) і *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) на матеріалі паремійної збірки «English proverbs explained» (укр. «Пояснення англійських паремій») [10], авторами якого є Рональд Ріду та Кліффорд Вітнінг. Завдання розвідки вбачаємо в здійсненні аналізу паремії, що ввійшли до цього словника й вербалізують окреслений концепт та його субконцепти, для виокремлення їхньої специфіки щодо вербалізації виокремлених смислів концепту та особливостей їхньої презентації в англійській лінгвокультурі. Саме цей словник обрано тому, що в ньому вміщено витлумачення (інтерпретація) англійських паремій, здійснене носіями саме англійської лінгвокультури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В англійській мові існують загальновідомі та розповсюджені паремії, у яких часто вживається лексема *travel* (укр. *подорож / подорожувати*), яка є однойменною з аналізованим концептом *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*). Зауважмо, що в цих пареміях до основного смислу концепту ‘переміщення в просторі і часі’ додаються побічні смисли, які розширюють знання про англійську лінгвокультуру. Зокрема, у словнику «English proverbs explained» (укр. «Пояснення англійських паремій») представлено паремію *He travels the fastest who travels alone* (укр. *Найшвидше подорожує той, хто подорожує сам*) [10, с. 83]. Сформулюємо розуміння смислового наповнення паремії: ‘щоб досягти чогось вагомого, не треба нікого чекати, треба самому впевнено рухатися, подорожуючи, уперед’. Виокремлюємо додатковий концептуальний смисл – ‘подорож / подорожувати наодинці’. У мовній свідомості англійців,

як демонструє виокремлена паремія, відобразилося розуміння, що подорожувати потрібно на самоті, тоді подорож буде ефективною, результативною, швидкою. Попутники, вочевидь, можуть завадити досягненню мети, успіху подорожі. У цій паремії також акцентовано увагу на таких ментальних рисах носіїв англійської лінгвокультури, як цілеспрямованість, прагнення до досягнення мети. Додатковим смислом концепту TRAVEL (укр. ПОДОРОЖ) може бути й 'швидко переміщатися', що вербалізовано прислівником *fastest* (укр. *найшвидше*). Укладачі розглядуваного паремійного словника пояснюють цю паремію, використовуючи текст вірша «Переможці» авторства англійського письменника XIX – початку XX століття Редьярда Кіплінга: *A friend at a pinch is a friend indeed, / But a fool to wait for the laggard behind, / Down to Gehenna or up to the Throne, / He travels the fastest who travels alone* [10, с. 83]. (укр. *Друг у крайньому випадку справді друг, / Але дурень чекає на того, хто відстає, позаду, / Униз до геєни або до трону, / Найшвидше подорожує той, хто подорожує сам*). Амбітна людина досягне набагато більшого, якщо їй не перешкоджатимуть чи її не стримуватимуть друзі, дружина чи інші члени родини. У цьому разі концепт TRAVEL (JOURNEY) (укр. ПОДОРОЖ) розглядається не лише з актуалізацією смислу 'подорож / подорожувати наодинці', але й наголошується на тому, що така подорож – це дуже важлива для людини справа. Не випадково аналізований концепт етимологічно пов'язаний зі значенням 'тяжка робота'. Укладачі словника як синонім до паремії, презентованої в наведеному мікротексті, розглядають іншу паремію – *He that hath wife and children hath given hostages to fortune* (укр. *Той, хто має дружину та дітей, заручник долі*) [10, с. 83]. Ця паремія вербалізує своєрідне табу, що зумовлено вибором англійців своєї долі, оскільки поєднувати родинні обов'язки й подорожі дуже складно. Але це не характерно для української традиції.

Співзвучною у значеннєвому сенсі до паремії *He travels the fastest who travels alone* (укр. *Найшвидше подорожує той, хто подорожує сам*) є англійський усталений вираз *Where there's a will there's a way* (укр. *Де є воля, там є шлях*) [10, с. 176], яку можна інтерпретувати, імовірно, так: 'якщо є бажання, рішучість, то шлях до мети немає перешкод'. Вербалізовано, як бачимо, прагнення англійців до волі, констатація впевненості у своїх силах, однак простежимо й імпліцитний смисл: 'ніхто і ніщо не завадить досягти мети', що також, як видається, стосується подорожі.

Паремія *He travels the fastest who travels alone* (укр. *Найшвидше подорожує той, хто подорожує сам*) привертає увагу ще й тим, що в ній двічі використано лексему *travels* (укр. *подорожувати*), яка акцентує увагу на вербалізації розглядуваного концепту TRAVEL (JOURNEY) (укр. ПОДОРОЖ) й передає смисл концепту 'подорож / подорожувати наодинці', тобто 'усамітнюватися під час подорожі задля її успішності'. Потрапивши з художнього дискурсу в повсякденне мовлення англійців, паремія була апробована та закріплена в мовленнєвій практиці англійців XIX століття, оскільки «it is in fact the colloquial speech, communication and actual everyday observations that are transformed into set expressions. The variety of phraseological units serves the language expressiveness, conveys emotions and shows attitudes, adds stylistic connotations to unmarked and otherwise neutral expressions» (перекл. укр. «Саме в практиці спілкування, комунікації реальні побутові спостереження перетворюються на влучні вирази. Велика кількість одиниць

фразеологічного фонду належить до виразних засобів, передає емоції та експресію, додає нових конотацій стилістично немаркованим виразами») [11, с. 12]. Убачаємо, що паремія *He travels the fastest who travels alone* (укр. *Найшвидше подорожує той, хто подорожує сам*) має значущість в аксіологічному аспекті для англійської лінгвокультури. Наголосимо, що ця паремія спонукає до подорож виключно наодинці: такого застереження не простежимо в українській лінгвокультурі. Загалом сприйняття самотності, життя-соло в європейців є протилежною перцепцією родинного укладу побуту українців.

Цікавим видається і той факт, що розуміння смислу 'подорож / подорожувати наодинці' в носіїв англійської лінгвокультури стосується лише далеких подорожей, що відбувається із застосуванням транспорту, а також тих, що мають вагому мету. Коли йдеться про подорож пішки, то колектив подорожувальників видається для англійців зовсім не зайвим, що підтверджує така паремія: *Good company on the road is the shortest cut* (укр. *Добра компанія на дорозі – найкоротший шлях*). Подорож пішки здається набагато довшою, коли вона відбувається наодинці, аніж тоді, коли подорожують з приємними супутниками [10, с. 76]. Саме так інтерпретують наведену паремію укладачі розглядуваного словника. Наведена паремія приваблює тим, що в ній асоціативно виявляється зв'язок між концептом TRAVEL (JOURNEY) (укр. ПОДОРОЖ) та субконцептами ROAD (укр. ДОРОГА) і WAY (укр. ШЛЯХ). Оскільки паремії не мають дослівного перекладу, то в дібраному українському еквіваленті містяться дві лексеми, що різняться за семантикою: *дорога* та *шлях*, чого немає в мові оригіналу. Хоча висловлювання *shortest cut* перекладається саме як *найкоротший шлях*. Звернімо увагу й на те, що вербалізація субконцепту WAY (укр. ШЛЯХ) відбувається через актуалізацію (а) однойменної лексеми *way* (укр. *шлях*) та (б) смислів субконцепту WAY (укр. ШЛЯХ): 'пішохідні дороги', 'проїжджа частина для автотранспорту'. Зазначені смисли можуть бути реалізовані за допомогою лексем: *track* (укр. *колія*), *trail* (укр. *стежка*), *path* (укр. *стежка*), а також *road* (укр. *дорога*).

Розгляньмо інтерпретацію паремії з презентацією субконцепту ROAD (укр. ДОРОГА), що також належить до структури семантичного поля концепту TRAVEL (JOURNEY) (укр. ПОДОРОЖ). Основний смисловий компонент субконцепту ROAD (ДОРОГА) – це 'traffic lane' (укр. 'смуга руху транспорту'). Але в паремії *The beaten road is the safest* (укр. *Уторована дорога – це найбезпечніша*) йдеться про смугу руху людини, що підкреслює давність висловлювання, імпліцитний натяк на те, що в час створення паремії ще можна було не використовувати транспорт. У цій паремії вербалізацію субконцепту ROAD (укр. ДОРОГА) здійснено з актуалізацією однойменної лексеми-вербалізатора *road* (укр. *дорога*). У цій англійській паремії *The beaten road is the safest* (укр. *Уторована дорога – це найбезпечніша*) [10, с. 28] спостерігаємо моделювання додаткового смислу 'безпечна дорога / подорож'. Зауважмо, що в англійській, як і в українській лінгвокультурі, слово *road* (укр. *дорога*) не є синтагматично прив'язаним до слова *beaten* (укр. *уторована*). Усталеним словосполученням в обох мовах є *beaten track* (укр. *уторована дорога*) або *beaten well-worn path* (укр. *уторована стежка, стежина*), що означає 'легкий, звичний шлях', оскільки його вже апробували інші. Обережні та практичні англійці наголошують на тому, що треба уважно ставитися до того, що пропонується як зразок для використання, тому, якщо

стежка протоптана багатьма, то по ній і слід йти вперед. Для пояснення цієї паремії Рональд Рід та Кліффорд Вітгінг зауважують: «It is safer to keep to such a path leading through the woods, however much it winds, that to leave it and try to find a more direct route. The path is well worn and many people must have passed that way, so it is safe for us to do the same» (укр. «Безпечніше триматися такої стежки, що веде через ліс, хоч би вона петляла, аніж залишити її і спробувати знайти більш прямий маршрут. Стежка добре протоптана, і, очевидно, і багато людей проходило цим шляхом, тому для нас безпечно зробити те саме» [10, с. 28]. Відзначмо, що в українській мові є багато усталених висловлювань зі словом *стежка* [12, с. 680], у яких акцентовано увагу на тому, що не завжди треба йти *уторованим шляхом*, *уторованою стежкою* (*дорогою*) [13, с. 517], що в кожній людини своя стежка, добре прокласти саме свою стежку. Носії англійської лінгвокультури і носії української лінгвокультури мають різну ментальність, тому в цих усталених висловлюваннях презентовано різний смисл, оскільки різняться світосприйняття різних етнічних спільнот.

Носіїв англійської та української лінгвокультур об'єднує однакове ставлення до подорожувальника як гостя. На підґрунті вивчення пареміологічного фонду англійської лінгвокультури у смисловій структурі концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) виявляємо кореляцію між подорожувальником та гостем, що зумовлює появу аксіологічних опозиційних понять 'гарний гість' та 'поганий гість'. Англійці радо зустрічають, як і українці, гостя, що приходить нечасто. Це відображено в паремії *A constant guest is never welcome* (укр. *Постійному гостю ніколи не раду*) – у буквальному перекладі: 'постійному гостю не кажуть ласкаво просимо'. Постійний гість не бажаний, ніколи та ні для кого [10, с. 41]. Саме таке сприйняття є аксіологічною основою розуміння виокремлених смислів: 'гарний гість' та 'поганий (незваний, нежданий) гість'. Іронійною видається синонімна до попередньої паремія *Do not wear out your welcome* (укр. *Не зношуйте своє ласкаво просимо*) [10, с. 56]. У цій мудрій народній пораді вжито дієслово *зношувати*, яке використовують зазвичай щодо одягу або взуття, і саме через застосування цієї лексеми імпліцитно встановлюється зв'язок між подорожувальником і гостем, оскільки під час тривалої подорожі екіпіровка стає старою: одяга зношена, а взуття підтоптанним [14]. Гостювання – це тимчасове перебування людини поза межами дому, оскільки у свідомості людини закладено потребу мати свою домівку, тому для кожного, хто подорожує, важливим є розуміння можливості повернення додому. І тут також для англійської та української лінгвокультур є абсолютне розуміння протиставлення 'відправлення в подорож' та 'повернення з подорожі'. Англійська паремія *East or west, home is best* (укр. *Схід чи захід, найкраще вдома*) [10, с. 58]. Укладачі розглядуваного словника англійських паремій тлумачать її так: «Wherever it is, and however far you may **travel** from it, there's no place like home» (укр. «Як би далеко ви не **подорожували**, немає місця, кращого за дім») [10, с. 58]. Завважмо, що в паремії немає слова *travel* (укр. *подорожувати*), але поняття подорожі віддзеркалюється імпліцитно, оскільки процес подолання відстані від дому передано через актуалізацію найменувань сторін світу *East or west* (укр. Схід чи захід).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у зазначеному науковому напрямі. Формування смислів концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*)

та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) і *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) проведено на матеріалі паремій, що вербалізують зазначений концепт і субконцепти в англійській лінгвокультурі. Найчастіше презентація концепту *TRAVEL (JOURNEY)* відбувається саме через актуалізацію лексеми *travel* (укр. *подорож / подорожувати*), що можна пояснити більш давнім її походженням порівняно з лексемою *journey* (укр. *подорож / подорожувати*) з тим самим значенням. Це демонструє факт давнього формування концепту, що відбувалося водночас зі створенням англійського паремійного фонду. Виявлено додатковий смисл концепту *TRAVEL (JOURNEY)* – 'подорожувати наодинці', що є специфічною рисою етнічного колективу носіїв англійської лінгвокультури. Це відображає їхню ментальність і особливості світосприйняття. У вербальній презентації семантично близьких субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) і *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) у пареміях зафіксовано додатковий смисл 'безпечна дорога / подорож'. Спільні онтологічні та аксіологічні засади носіїв англійської та української лінгвокультури сприяли формуванню схожих уявлень про подорожувальника та гостя.

До перспектив роботи вналежнємо вивчення вербалізації концепту *TRAVEL (JOURNEY)* (укр. *ПОДОРОЖ*) та субконцептів *ROAD* (укр. *ДОРОГА*) і *WAY* (укр. *ШЛЯХ*) на матеріалі іншого словника паремій англійської мови задля порівняння та розширення знань про формування смислів семантичного поля зазначеного концепту та його субконцептів.

Література:

1. Голубовська І. О. Паремії як відбиття ціннісних пріоритетів етнічної спільноти (на матеріалі української, російської, англійської та китайської мов). *Мовознавство*. 2004 (2). № 2–3. С. 66–74.
2. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень. *Мовознавство*. 2001. № 5. С. 48–63.
3. Загнітко А. П. Сучасні типології концептів: когнітивний, лінгвокультурологічний, прагматичний аспекти. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Вип. 11. Укл.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: ДонНУ, 2010. С. 33–46.
4. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
5. Радзівєвська Т. В. Концепт шляху в українській мові: поєднання ідей простору і руху. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 17–27.
6. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові: монографічне видання. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2012. 487 с.
7. Колонюк С. М. Базові поняття лінгвокультурології: лінгвокультура і лінгвокультурема. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; гол. ред. О. В. Халіман. Харків, 2021. Вип. 54. Ч. 1. С. 220–228.
8. Колонюк С. М. Поняття концепту в етнолінгвокультурологічній парадигмі. *Проблеми гуманітарних наук*: зб. наук. праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Серія «Філологія»; гол. ред. М. Федурко. Дрогобич: Вид-ий дім «Гельветика», 2022. Вип. 49. С. 107–113.
9. Космеда Т. А., Колонюк С. М. Багатоликий статус паремії та аспекти її дослідження. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*: зб. наук. праць / Донецький національний університет ім. Василя Стуса; гол. ред. Ж. Краснобаєва-Чорна. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2022. Вип. 43. С. 20–31. DOI:
10. Ridout Ronald, Witting Clifford. English proverbs explained. Pan Books London and Sydney. 1969. 223 p.
11. Radchuk O., Krapivnyk G., Palatovska O., Nekrylova O. The Verbalization of Notion *Absence* in the English Language and Culture. *Revista Amazonia Investiga*. Colombia, 2022. P. 6–14.
12. СУМ. Том 9. 1978. С. 680.

13. СУМ. Том 10. 1979. С. 517.
14. Словник синонімів української мови URL: <https://uk.worldwidedictionary.org>.

Kolonuk S. Concept *TRAVEL (JOURNEY)* verbalized in English proverbs

Summary. The article focuses on researching concept *TRAVEL (JOURNEY)* (Ukr. *ПОДОРОЖ*) and sub-concepts *ROAD* (Ukr. *ДОРОГА*) and *WAY* (Ukr. *ШЛЯХ*) in the English linguistic culture. The author has researched the verbal representation of the above-mentioned concept in the proverbs contained in the dictionary “English proverbs explained» (Ukr. «Пояснення англійських паремій»), whose authors are Ronald Ridout and Clifford Vitting. The interpretation of the proverbs by that dictionary compilers as representatives of English linguistic culture influenced the understanding of the proverbs semantics and pragmatics as well as comprehension of the features of verbalization of the concept *TRAVEL (JOURNEY)* (Ukr. *ПОДОРОЖ*) and sub-concepts *ROAD* (Ukr. *ДОРОГА*) and *WAY* (Ukr. *ШЛЯХ*) reflected in them. It has been found out that additional meanings – ‘to travel alone’ and ‘to travel quickly’ are

added to the main one of the concept under consideration, that is, ‘to move in space and time’. A specific feature of a journey for English speakers is the wish to travel alone during a long and purposeful trip, however, it is not characteristic of Ukrainian mentality. The meanings of concept *TRAVEL (JOURNEY)* (Ukr. *ПОДОРОЖ*) are often verbalized by using the same lexeme *travel* (Ukr. *подорож / подорожувати*) in a proverb itself or in its interpretation provided by the compilers of the above-mentioned dictionary. Semantically connected sub-concepts *ROAD* (Ukr. *ДОРОГА*) and *WAY* (Ukr. *ШЛЯХ*) fix the meaning of “safety road/ journey”. Associative correlation of concept *TRAVEL (JOURNEY)* (Ukr. *ПОДОРОЖ*) and sub-concepts *ROAD* (Ukr. *ДОРОГА*) and *WAY* (Ukr. *ШЛЯХ*) with interpreting a traveler as a guest has been revealed. The identical interpretation of hospitality by English and Ukrainian speakers has been noticed due to its ontological and axiological foundations.

Key words: ethnocultural concept, concept *TRAVEL (JOURNEY)*, paremia, sub-concept *WAY*, sub-concept *ROAD*, linguistic culture, semantics, pragmatics.